

TUOMAS HUUMO

Melkein kohti, ihan lähellä, melko keskellä

Mitä astemääritteet kertovat spatiaalisten grammien semantiikasta?

1 Johdanto¹

Astemääritteiksi kutsutaan erilaisia ominaisuuden astetta kuvaavia etumääritteitä (ISK, määritelmät). Astemääritteet voivat määrittää adjektiiveja (*erittäin kaunis, ihan ruma*), adverbeja (*hyvin nopeasti*) sekä eräitä adpositioita (*aivan kirkon vieressä, melkein päin seinää*). Tässä artikkelissa tarkastelen astemääritteiden ja kolmentyyppisten spatiaalisten **grammien** eli monifunktioiden kieliopillisten sanojen (ks. Svorou 1994, 32–35) yhteisiintymisen mahdollisuuksia. Tarkasteltavat grammiryhmät ovat a) topologiset grammit (*luona, lähellä, kaukana*), b) suuntaa ilmaisevat grammit (*kohti, ohi*) ja c) tarkentavat grammit (*keskellä, kohdalla*). Astemääritteet jaan Paradisin (2001) tapaan kahteen pääryhmään: skalaarisesti avoimiin (*melko, hyvin, erittäin*) ja skalaarisesti sulkeisiin (*melkein, täysin, aivan*). Paradisin mukaan edelliset määrittävät yleensä skalaarisessa mielessä rajamatonta ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja (*vähän ruma, hyvin kaunis, erittäin hyvä*), jälkimmäiset taas rajallista ominaisuutta ilmaisevia (*melkein tyhjä, ihan täysi, aivan tosi*). Varsinaisten astemääritteiden lisäksi esitän huomioita myös eräiden grammien yhteydessä mahdollisista matkan ja etäisyyden ilmauksista (*kaksi metriä*) sekä kvanttoriadverbeista (*paljon*). Pohdin, millaista skalaarisuutta kunkin grammiryhmän yhteydessä voidaan ilmaista ja mitä astemääritteiden ja grammien myötäesiintymisen mahdollisuudet ja yhteismerkitykset kertovat kummankin ilmaustyyppin semantiikasta.

1 Tämän tutkimuksen on rahoittanut Suomen Akatemia (hanke 285739). Kiitän Krista Teeri-Niknamoghadamia sekä kahta *Sananjalan* nimetöntä arvioitsijaa hyödyllisistä ja arvokkaista kommentista käsikirjoituksen aiempaan versioon.

2 Taustaa

2.1 Grammit ja skalaarisuus

Monifunktionaiset kieliopilliset sanat eli grammit voivat suomessa toimia adpositioina (*Juoksin metsän läpi*), itsenäisinä adverbeina (*Sadetakki päästää vettä läpi*) tai verbiin liittyvinä partikkeleina (*Käy nuo paperit läpi*). Käytän seuraavassa *grammi*-termiä kaikista adpositioina käytettävistä sanoista, myös sellaisista, joilla ei adpositiokäytön lisäksi ole muita kieliopillisia tehtäviä. Kognitiivisen kieliopin (esim. Langacker 2008) termin grammit ilmaisevat **relaatioita** eli suhteita, joiden pääosallistajat ovat **muuttuja** eli suhteutettava ja **kiintopiste** eli suhteutuskohta. Tärkeä käsite on myös **hakualue** eli se alue, jolle grammi rajaa muuttujan sijainnin. Esimerkiksi *luona* on grammi, joka ilmaisee muuttujan sijaintia kiintopisteen lähistöllä täsmentämättä, millä puolella kiintopistettä muuttuja sijaitsee. Hakualueen voi tällöin katsoa ympäröivän kiintopistettä sen joka puolelta. Hakualueen laajuus ja muuttujan sallittu etäisyys kiintopisteestä ovat aina suhteellisia, ja grammisanan käytön hyväksyttävyyteen vaikuttaa esimerkiksi muuttujan ja kiintopisteen koko.

Merkitykseltään läheistenkin grammien hakualueet saattavat perustua erilaisiin käsitteistyksiin eli kielenkäyttäjän tarkoitetilanteesta tekemiin tulkintoihin tilanteen kielentämiseksi. Edellä esittämäni pelkistetty *luona*-grammin merkityksen luonnehdinta tuntuisi ensi silmäykseltä sopivan myös sille semanttisesti läheiseen *lähellä*-grammiin (*Kioski on kirkon luona ~ kirkon lähellä*). Molemmat ilmaisevat muuttujan sijaintia kiintopisteen lähistöllä suhteuttamatta sijaintia kiintopisteen omaan orientaatioon: ne eivät kerro esimerkiksi sitä, sijaitseeko muuttuja kiintopisteen edessä, takana vai vieressä. Molemmilla on myös suuntaiset vastineet (*lähelle* ja *läheltä* sekä *luo[kse]* ja *luota*), jotka ilmaisevat muuttujan siirtymistä hakualueelle tai sieltä pois. Grammien olennainen ero on kuitenkin siinä, että vain *lähellä* on Talmyn (2017, 315–316) termin **skalaarinen** grammi (ks. myös Haukioja 1998, 225–226). Tämä tarkoittaa, että sen kuvaama relaatio vallitsee hakualueen eri osissa erivahvuisena. Skalaarisuutta voidaan ilmaista astemääritteiden avulla: esimerkiksi *melko lähellä* ja *erittäin lähellä* kiintopistettä sijaitsevat muuttujat toteuttavat grammin ilmaiseman relaation eriasteisesti. Grammi *luona* taas ei kelpuuta mainittuja astemääritteitä: **melko ~ erittäin luona*.

Talmyn (2017) terminologian mukaan *lähellä* on skalaarisuudeltaan **keskihakuinen** grammi, sillä se esittää relaation vahvistuvan sitä mukaa kuin muuttujan ja kiintopisteen välimatka supistuu (*melko lähellä ~ erittäin lähellä*). Keskihakuisuuden vastakohta on **keskipakoisuus**, josta esimerkiksi sopii grammi *kaukana*. Sen skalaarisuus vahvistuu muuttujan ja kiintopisteen välimatkan kasvaessa (*melko kaukana ~ erittäin kaukana*). Talmy (mt., 315–316) liittää grammien skalaarisuuden fiktiiviseen liikkeeseen, jolla yleisesti tarkoitetaan staattisen tilanteen kielentämistä liikettä tai muuta muutosta merkitsevillä kielenaineilla (*Ykköstie menee Turusta Helsinkiin*). Hän katsoo, että astemääritteen ja grammin yhdistelmän (esimerkiksi englannin *very near* ’hyvin lähellä’) skalaarisesti ilmaisema sijainti voidaan ajatella muuttujan fiktiiviseksi liikkeeksi olinpaikkaansa.

Talmyin mukaan keskihakuinen grammi esittää fiktiivisen liikkeen suuntautuvan kohti kiintopistettä, keskipakoinen grammi taas kiintopisteestä poispäin.

Astemääritteiden lisäksi skalaarisuutta voidaan ilmaista vertailumuodoilla *lähempänä*, *kauempana*, *lähimpänä* ja *kauimpana*. *Lähellä*-grammin skalaarisuus ilmenee myös siinä, että sen hakualueella ei ole selkeää ulkorajaa (ks. Haukioja 1998, 222). Raja on sumea ja ilmaistu relaatio pikemminkin suhteellinen kuin absoluuttinen. Esimerkiksi New York on *lähempänä* Helsinkiä kuin Los Angeles, vaikka kummankaan amerikkalaiskaupungin tuskin voi sanoa sijaitsevan Helsingin *lähellä* saati sen *luona*. Grammi *luona* ilmaiseekin selkeämmin rajautuvan hakualueen, jolla joko sijaitaan tai ei sijaita, eikä grammilla ole vertailumuotoja. *Luona* ei siten ole ainakaan samassa mielessä skalaarinen kuin *lähellä*, jonka merkityksessä korostuu suhteellinen etäisyys ja sen arviointi.

Myös *luona* sallii kuitenkin eräitä astemääritteitä, joista osa on yhteisiä *lähellä*-grammin kanssa. Tällainen on ainakin astemäärite *ihan* (*Raitiovaunu on nyt ihan kirkon luona ~ lähellä*). Lisäksi ainakin liiketilanteiden kuvauksissa *luona* voi saada astemääritteet *melkein* ja *täsmälleen*, sillä liiketilanteissa on kyse muuttuvista etäisyyksistä, joita astemääritteet sitten täsmäntävät (*Raitiovaunu on nyt melkein ~ täsmälleen kirkon luona*).

erot liittyvät myös grammien kielioppiin. Kieliopillisesti *luona* on aina genetiivitäydennyksen saava postpositio, *lähellä* taas preposition ja postposition tehtävien välillä vaihteleva **bipositio**, joka lisäksi kelpuuttaa sekä partitiivimuotoisen että (postpositiona) genetiivimuotoisen täydennyksen: *lähellä kirkkoa, kirkkoa lähellä; kirkon lähellä*. Toisin kuin *luona*, *lähellä* voi esiintyä myös ilman täydennystä adverbina (*Kirkko on lähellä ~*luona*). Sen komparatiivi- ja superlatiivimuodot *lähempänä* ja *lähimpänä* toimivat adpositioina vain partitiivitäydennyksen kera (*lähempänä kirkkoa, lähimpänä kirkkoa*, mutta **kirkon lähempänä, *kirkon lähimpänä*). Tämä *lähellä*-grammin kieliopillinen moninaisuus mahdollistaa osaltaan sen, että hyvin erilaiset astemääritteet voivat esiintyä sen kanssa. Partitiivitäydennyksen genetiiviä väljempi suhde grammiin sallii astemääritteen sijoittumisen välittömästi grammin edelle silloinkin, kun grammia käytetään postpositiona (*Kirkko näkyy jo tuolla, ja kotini on sitä aivan lähellä*). Tällöin voi ajatella, että astemäärite liittyy pelkkään grammiin, ei koko adpositiolausekkeeseen. (Ks. ISK § 692, § 699, § 703.)

2.2 Astemääritteiden ryhmittelyä

Astemääritteet on ISK:n (§ 657) kattotermi monenlaisille adjektiivien ja adverbien määritteille. Ryhmään kuuluvat adverbit *niin*, *näin* ja *noin* (näiden tehtävistä ks. Posio 2019), paljoutta ilmaisevat *vähän*, *hiukan* ja *kovasti*, sekä erilaiset intensiteettisanat. Viimeksi mainittuihin kuuluvat intensiteettipartikkelit, kuten *aika*, *erittäin*, *hyvin*, *melko*, vahvistussanoina esiintyvät genetiivimuodot, kuten *erikoisen*, *hirveän*, *kohtalaisen*, sekä ryhmä ”muuta”, esimerkiksi *todella*, *tosi*, *liian* (ISK § 664).

Kaikkia edellä mainittuja ilmauksia yhdistää se, että niiden avulla ”ominaisuuden asteen voi esittää olevan normaalia tai odotuksenmukaista korkeampi tai alhaisempi” (ISK § 615). Ominaisuus asemoidaan tällöin avoimelle skaalalle, jolla ei ole selvää ylä- tai alarajaa (Paradis 2001; ks. myös Orpana 1988, 67). Tästä syystä kutsun kaikkia mainittuja

avoimen skaalan astemääritteiksi. Koska ryhmä on laaja, valitsen systemaattiseen tarkasteluun ilmaukset *vähän, melko, hyvin ja erittäin*, jotka tässä järjestyksessä asettuvat jatkumolle skalaarisesti alhaisimmasta korkeimpaan.

Lisäksi tarkastelen **sulkeisen skaalan astemääritteitä.** Sulkeisella skaalalla on alku- ja loppuraja tai ainakin jompikumpi (ks. Kennedy ja McNally 2005). Sulkeisen skaalan astemääritteitä erottuu useita alatyyppejä. Niihin kuuluvat ensinnäkin **täyteen astemääritteet** kuten *täysin* (ja sen vastapari *osittain*). Adjektiivia määrittäessään ne ”ilmaisevat, missä määrin ominaisuus pätee puheena olevaan entiteettiin: kokonaan vai osittain” (ISK § 615). Adjektiiveista ne määrittävät yleensä sellaisia, jotka eivät komparoidu eivätkä esiinny (normaalikäytössä) intensiteettimääritteiden kera mutta ilmaisevat kuitenkin ”ominaisuutta, jonka rajat on mahdollista saavuttaa”, kuten *tyhjä, täysi, samanlainen, (jonkin) kaltainen*. Täyteen astemääritteitä semanttisesti lähellä ovat **rajaavat astemääritteet** *aivan* ja *ihan*. Ne määrittävät adjektiiveja, joiden ilmaisemalla ominaisuudella on raja-arvo: *ihan kauhea kampa*, *aivan lyhyt juna* (*aivan*-astemääritteen käyttäytymisestä tekstiaineistossa ks. Jantunen 2004). **Approksimatiiviset** astemääritteet (termistä ks. Radden ja Dirven 2007, 118) *melkein* ja *lähes* puolestaan tarkoittavat, että kuvailtava tarkoite on lähellä ominaisuuden alkurajaa, muttei *aivan* saavuta tätä: *Lasi on vielä lähes täysi, Tontti on melkein arvoton*. Sulkeisen skaalan astemääritteisiin luen myös eräät likimääräisyyden ja täsmällisyyden adverbit (ISK § 661). Tällaisia ovat *suunnilleen, tarkalleen ja täsmälleen*. Ne eivät muista sulkeisen skaalan astemääritteistä poiketen suhteudu skaalan maksimi- tai minimiarvoon vaan määrittävät skaalalle asettuvaa täsmällistä arvoa, jota ne joko summentavat (*suunnilleen 30-vuotias*) tai tarkentavat (*tarkalleen viisikiloinen*). Näitä kutsun **tarkentaviksi astemääritteiksi.**

Sulkeisen skaalan astemääritteiden alaryhmiä on syytä tarkastella erikseen, sillä niiden tehtävät ovat keskenään erilaisia. Niistä monikäyttöisimpiä ovat *rajaavat aivan* ja *ihan*, joiden päätehtävä on ilmaista ääriarvoa sulkeiseksi ymmärretyllä skaalalla, esimerkiksi *Astiat ovat ihan puhtaita, Oopperailta oli aivan täydellinen*. Ne sopivat kuitenkin joskus myös avointa skaalaa kuvaavien adjektiivien määritteiksi: *Kirja on ihan hyvä*. Tällaisten adjektiivien ja niiden antonymiparikkien välillä vallitsee joskus epäsymmetria: kielteiseksi ymmärrettävän tai vähäistä määrää ilmaisevan parikin määritteinä *aivan* ja *ihan* ilmaisevat maksimaalista astetta, positiivisen tai suurehkoa määrää ilmaisevan parikin yhteydessä taas ei-maksimaalista astetta. Esimerkiksi *ihan ruma* ilmaisee ’rumuuden’ maksimaalista astetta sulkeisella skaalalla (ja vastaavasti *erittäin ruma* avoimella skaalalla), mutta *ihan kaunis* tarkoittaa vain ’kohtalaisen’ tai ’riittävän’ kaunista ja siten ’kauneuden’ matalampaa astetta kuin avoimen skaalan *erittäin kaunis*. Englannin *quite*-astemääritteellä on samalla tavoin vaihtelevia käyttöjä, ja sitä onkin luonnehdittu sekä vahvistavaksi että lieventäväksi astemääritteeksi (ks. Paradis 1997, 18 ja hänen mainitsemansa lähteet).

3 Grammien ja astemääritteiden yhteisiintymisen mahdollisuudet

Tarkastelen seuraavaksi kolmea spatiaalista grammiryhmää ja erilaisten astemääritteiden esiintymismahdollisuuksia näihin kuuluvien grammien kanssa. Tarkastelu perustuu pääasiassa tutkijan kielitajun käyttöön² tavoiteilmausten muotoilussa ja niiden merkityksen sekä kielenmukaisuuden arvioinnissa. Olen käynyt systemaattisesti läpi kaikki tarkasteltavien grammien ja astemääritteiden periaatteessa mahdolliset yhdistelmät sekä arvioinut niiden kielenmukaisuutta ja merkitystä. Rajatapauksista olen hakenut esiintymiä Google-hakukoneella. Jonkin ilmaustyyppin yksittäisiin esiintymiin internetissä tulee kuitenkin suhtautua evidenssinä varovaisesti. Vaikka esiintymien olemassaolo saattaa heijastella puhujien kieli-intuitioiden vaihtelua, ne saattavat olla myös pelkkiä lipsahduksia tai tietoista kielellistä leikkittelyä. Aineistoon perustuva tutkimus edellyttäisikin laajaa, systemaattisesti koottua otosta.

Grammien ja astemääritteiden semantiikkaa havainnollistan kognitiivisen kieliopin hengessä laadituilla kuvioilla. Kuviot on tarkoitettu juuri havainnollistuksiksi eikä esimerkiksi eksplisiittisiksi formaalistuksiksi (kuvioiden käytöstä ja asemasta kognitiivisessa kieliopissa ks. Langacker 2008, 9–12).

Astemääritteet jaan luvussa 2 esittämäni tapaan kahteen pääryhmään: avoimen skaalan ja sulkeisen skaalan astemääritteisiin. Tarkastelen kunkin grammiryhmän yhteydessä systemaattisesti avoimen skaalan astemääritteitä *vähän, melko, hyvin* ja *erittäin* sekä luvussa 2 mainittuja sulkeisen skaalan astemääritteiden alaryhmä. Jälkimmäisiin kuuluvat täyteen astemääritteet *täysin* ja *osittain*, rajaavat *aivan* ja *ihan*, approksimatiiviset *melkein* ja *lähes* sekä tarkentavat *täsmälleen* ja *tarkalleen*. Lisäksi tarkastelen mittailmauksia, jotka kuvaavat etäisyyttä (*kaksi metriä*) sekä kvanttoriadverbeja (*paljon*).

Tarkasteltavat spatiaaliset grammit ryhmittelen niiden merkityksen perusteella. **Topologisten grammien** (*luona, lähellä* ja *kaukana*³) hakualue on kiintopisteen sisä- tai ulkopuolelle sijoittuva kolmiulotteinen⁴ tila. **Suuntagrammien** (*kohti, ohi*) merkityksessä keskeinen on **vektori**, joka esittää muuttujan liikesuuntaa tai orientaatiota suhteessa kiintopisteeseen: *Liisa heitti lumipallon pääni ohi; Tienviitta osoittaa hiidenkirkun kohti* (vektoripohjaisen analyysin adpositioiden semantiikasta esittävät Zwarts 1997 sekä Zwarts ja Winter 2000). Suuntagrammien merkityksessä vektorin ymmärretään osoittavan muuttujasta pois päin, ja muuttuja on tilanteessa aito tai fiktiivinen liikkuja. **Tarkentavia**

2 Kielitajun käytöstä kielentutkimuksessa ks. Hamunen ja Huomo (tulossa) sekä heidän mainitsemansa kirjallisuus.

3 *Kaukana* ei ole prototyyppinen topologinen grammi (näistä ks. Levinson ja Meira 2003), mutta luen sen kuitenkin tähän ryhmään, koska se ilmaisee muuttujan sijaintia kiintopisteen ulkopuolella spesifioimatta suuntaa. Lisäksi *kaukana* toimii selvemmin topologisen *lähellä*-grammin antonyymina, mistä syystä grammeja on luontevaa tarkastella yhdessä.

4 Esimerkiksi *lähellä* ja *luona* sallivat muuttujan sijainnin paitsi samalla horisontaalisella tasolla kiintopisteen kanssa myös tämän ylä- tai alapuolella: *Helikopteri kierteli ilmassa jalkapallokentän luona; Sukellusvene kulki lähellä merenpintaa* (ks. Talmy 2005, 206). Tällöin tilanteen kanonisen tarkastelutason määrää muuttujan ja kiintopisteen oma luonne.

grammeja taas ovat *keskellä* ja *kohdalla*. Niiden hakualue täsmentyy **kohdennuspisteeseen**, johon muuttuja suhteutetaan. Esimerkiksi *keskellä*-grammin kohdennuspiste on tavallisesti kiintopisteen kattaman kaksiulotteisen alan tai kolmiulotteisen tilan ymmärretty keskipiste: *Seisoin keskellä jalkapallokenttää* (ala), *Antti Ahven ui kalaparven keskellä* (kolmiulotteinen tila). Toisinaan kohdennus ei kuitenkaan keskity pisteeseen, vaan esimerkiksi keskilinjaan⁵ (*Auto ajoi keskellä tietä*).

Tarkastelussa on tärkeää ottaa huomioon myös ne kieliopilliset konstruktiot, joissa kukin grammi voi esiintyä. Useimmat mainitsemani grammit toimivat adpositioina ja monet lisäksi adverbina ilman täydennystä. Adverbikäytössä kiintopiste on implisiittinen ja voidaan yleensä ymmärtää puhujan tai muun näkökulmahenkilön paikaksi, esimerkiksi *Traktori tuli kohti, Liisa asuu lähellä*. Adpositioina grammit jakautuvat prepositioiksi, postpositioiksi ja bipositioiksi (*keskellä metsää ~ metsän keskellä*). Lisäksi niiden täydennys, joka ilmaisee kiintopisteen, voi olla joko genetiivissä tai partitiivissa.

3.1 Topologiset grammit luona, lähellä ja kaukana

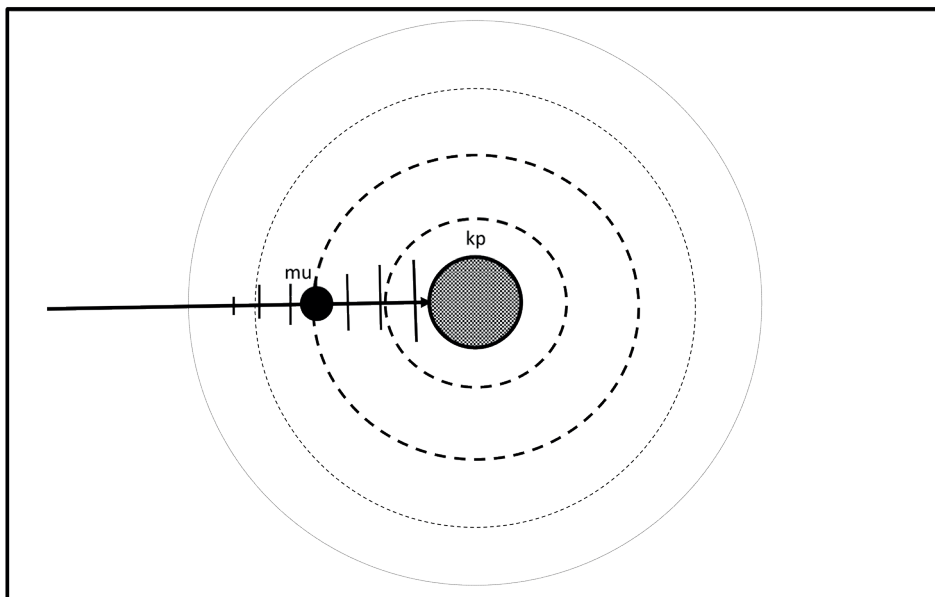
Topologiset grammit ilmaisevat muuttujan sijaintia suhteessa kiintopisteen sisä- tai ulkopuoleen täsmentämättä sijaintisuuntaa. Esimerkkeinä toimivat jo johdantoluvussa esitellyt *luona* ja *lähellä* sekä jälkimmäisen antonyymi *kaukana*, joka ei ole varsinainen adpositio vaan **kvasiadpositio** (termistä ks. Ojutkangas ja Huumo 2010), sillä se saa erisijamuotoisen kiintopisteilmauksen: *Liisa asuu kaukana täältä ~ Turusta*. Zwarts (1997, 80) mainitseekin, että 'kaukaisuutta' ilmaistaan monissa kielissä muilla kuin varsinaisilla adpositiorakenteilla.

Kaikki kolme grammia voivat esiintyä astemääritteiden kanssa, mutta *lähellä* ja *kaukana* ovat vahvasti skalaarisia, *luona* vain heikosti skalaarinen. *Lähellä* ja *kaukana* kelpuuttavat sekä avoimen että sulkeisen skaalan astemääritteitä, kun taas *luona* sallii vain muutamat sulkeisen skaalan astemääritteet. Talmyn (2017, 315–316) termin *lähellä* on keskihakuinen, *kaukana* keskipakoinen. Keskihakuisen *lähellä*-grammin skalaarisuus voidaan ymmärtää muuttujan sijainnin suuntaisena tarkasteluna, joka supistaa käsitteistäjän huomion kohteena olevaa aluetta vähitellen, kunnes muuttuja paikannetaan. Vastaavasti keskipakoinen *kaukana* laajentaa huomion alaa vähitellen loittommas kiintopisteestä niin kauan, että muuttuja paikannetaan. Kyse on siis joko kiintopistettä samanaikaisesti joka suunnasta lähestyvästä tai siitä joka suuntaan loittonevasta selauksesta⁶ eli aste asteelta etenevästä tarkastelusta (engl. *scanning*; ks. esim. Langacker 2008). Kuvio 1 havainnollistaa *lähellä*-grammin skalaarisuutta.

Lähellä-grammin skalaarisuus näkyy astemääritteiden laajan käyttöpotentiaalin lisäksi siinä, että grammista voidaan muodostaa komparaatiomuodot *lähempänä* ja *lähimpänä*. Komparatiivin merkityksessä on mukana kaksi kiintopistettä. Esimerkiksi *Liisa asuu meitä*

5 Kiitän *Sananjalan* nimetöntä arvioitsijaa tästä huomiosta.

6 Suomenkielisen termin *selaus* on esittänyt Outi Duvallon (2019).

Kuvio 1. Lähellä-grammin skalaarisuus. Muuttuja (mu) asemoidaan suhteessa kiintopisteeseen (kp). Nuolen suunta ja sen poikkiviivojen kasvava pituus kuvaavat relaation skalaarisuutta, joka kasvaa sitä mukaa, mitä lähempänä kiintopistettä muuttuja sijaitsee. Hakualueella ei ole selkeää ulkorajaa, vaan relaatio on suhteellinen. Tätä ilmentävät kiintopistettä ympäröivät renkaat, jotka ovat sitä heikompia, mitä etäämmällä kiintopisteestä ollaan.

lähempänä keskustaa asemoi muuttujan (Liisan) asuinpaikan yhtäältä (a) 'keskustaan', toisaalta (b) 'meihin'. Nimitän (a)-tyyppistä kiintopistettä **peruskiintopisteeksi** ja (b)-tyyppistä **vertailukiintopisteeksi**. Vertailukiintopiste on yleensä jollain tapaa muuttujan kaltainen. Sen sijaintia suhteutetaan peruskiintopisteeseen samaan tapaan kuin muuttujan sijaintia, ja tyypillistä lienee, että vertailukiintopiste ja muuttuja ovat ontologisesti samantaisia (esimerkiksi ihmisiä). Komparatiivirakenteessa vertailukiintopiste voidaan ilmaista partitiivimuodolla tai *kuin*-rakenteella, peruskiintopiste aina partitiivilla: *Heikki asuu meitä lähempänä keskustaa; Kioski on lähempänä kirkkoa kuin kauppa*. Superlatiivirakenteessa vertailu kohdistuu joukkoon entiteettejä, joita voidaan ajatella implisiittisiksi vertailukiintopisteiksi. Muuttujaksi valittu, *lähimpänä* peruskiintopistettä sijaitseva entiteetti toteuttaa sijaintisuhteen skalaarisesti korkeimmalla asteella. Vertailukiintopistettä voidaan haluttaessa ilmaista elatiivilla: *Heikki seisoo (meistä) lähimpänä ovea*.

Erilaisten astemääritteiden käyttömahdollisuudet *lähellä*-grammin määritteinä riippuvat myös siitä, millaisessa konstruktiossa grammia käytetään. Genetiivitäden-nyksen kanssa postpositiona esiintyvä *lähellä* kelpuuttaa vain eräitä sulkeisen skaalan

astemääritetyyppejä. Näihin lukeutuvat ensinnäkin rajaavat *ihan* ja *aivan*: *Kioski on ihan ~ aivan tuomiokirkon lähellä*. Mahdollisia ovat myös approksimatiiviset *melkein* ja *lähes*, mutta ne toimivat tällöin nähdäkseni ensisijaisesti kommenttiadverbiaaleina (astemääritteen ja kommenttiadverbiaalin rajankäynnistä ks. Orpana 1988): *Kioski on melkein tuomiokirkon lähellä* ('melkeinpä; lähestulkoon').⁷ Kommenttiadverbiaaliksi ymmärtäminen johtunee siitä, että *lähellä*-grammin hakualueella ei ole selvää ulkorajaa, johon approksimatiivinen astemäärite voisi suhteuttaa muuttujan sijainnin. Jos tulkinta varsinaiseksi astemääritteiksi kuitenkin tehdään, niin tällainen ulkoraja täytyy olettaa mukaan ilmauksen merkitykseen. Täyteen ja tarkentavat astemääritteet eivät ole luontevia *lähellä*-grammin määritteinä ilmeisesti siksi, että topologinen grammi on niille merkitykseltään liian epätäsmällinen (?täysin kirkon lähellä; ?tarkalleen kirkon lähellä).

Myös partitiivitäydennyksen yhteydessä samat rajaavat ja approksimatiiviset astemääritteet ovat mahdollisia: *Kioski on ihan ~ aivan ~ (?)melkein 'melkeinpä' lähellä tuomiokirkkoa*. Partitiivitäydennys mahdollistaa kuitenkin myös avoimen skaalan astemääritteet. Näiden on sijaittava välittömästi grammin edellä: *Melko ~ hyvin ~ erittäin lähellä kirkkoa on kukkakauppa* tai *Kirkkoa melko ~ hyvin ~ erittäin lähellä on kukkakauppa* (mutta: **melko ~ hyvin ~ erittäin kirkkoa lähellä*). Kieliopillisesti tämä tarkoittaa, että astemäärite liittyy nimenomaan grammiin itseensä eikä koko adpositiolausekkeeseen: [[*erittäin lähellä*] *kirkkoa*] (ks. ISK § 699). Avoimen skaalan astemääritteistä omanlaisensa tulkinnan saavat kvanttoriadverbityyppiset **lieventimet** (englanniksi *attenuating modifiers*) eli matalaa astetta ilmaisevat *vähän* ja *hiukan*. Adjektiivinmääritteinä ne sopivat parhaiten yhteen merkitykseltään negatiivisten adjektiivien kanssa (*vähän ruma, hiukan ikävä*; ks. Paradis 1997, 76, 91; 2001, 8). Grammien astemääritteinä lieventimet implikoivat helposti sellaisen lisämerkityksen, että relaation aste ylittää jonkinlaisen normin tai optimaalisuuden rajan (adjektiivien osalta ks. mt., 76). Esimerkiksi *Seisot vähän lähellä sitä kokkoa* toimii varoituksena ('vaarallisen lähellä'). *Vähän* implikoi normin ja ilmaisee sen ylittävää astetta. Samoin käyttäytyvät eräät muut *n*-loppuiset avoimen skaalan astemääritteet (*liian lähellä, turhan lähellä*).

Lieventimet ovat muodoltaan kvanttoriadverbeja, mutta kaikki kvanttoriadverbit eivät toimi astemääritteinä. Esimerkiksi *paljon, jonkin verran* ja *valtavasti* eivät sovi perusmuotoisen *lähellä*-grammin sen paremmin kuin perusmuotoisten adjektiivienkaan astemääritteiksi (**Asumme paljon lähellä tuomiokirkkoa*; **Kallu on paljon mukava*). Ne kuitenkin sopivat *lähempänä*-komparatiivimuodon sekä adjektiivien komparatiivimuotojen määritteiksi ilmaisemaan muuttujan ja vertailukiintopisteen välimatkaa ja samalla näiden etäisyyseroja peruskiintopisteeseen: *Merkurius sijaitsee Maata paljon ~ jonkin verran ~ valtavasti lähempänä Aurinkoa*. Lisäksi komparatiivirakenteeseen sopivat etäisyyden ilmaukset, jotka samoin ilmaisevat muuttujan ja vertailukiintopisteen välimatkaa: *Heikki*

7 Internetistä poimittu esimerkki samasta rakenteesta: *Vieras tuntuukin olevan pysyvämpää sorttia. Käyn usein melkein sen lähellä, mutta sitten juoksen pois*. (Blogiteksti, jossa kirjoittajaksi ajatellaan kissa; "vieras" on taloon hiljattain saapunut vauva).

asuu meitä pari kilometriä lähempänä keskustaa. Komparatiivimuodon yhteyteen eivät toisaalta sovi monet sellaiset astemääritteet, jotka voivat määrittää perusmuotoa *lähellä* (**aivan* ~ **melko* ~ **erittäin lähempänä*). Approksimatiivinen *melkein* sopii kuitenkin komparatiivimuodonkin yhteyteen (*Heikki seisoo melkein lähempänä ovea kuin Liisa*).

Lähellä-grammin antonyymi on keskipakoinen *kaukana*, joka ei ole varsinainen adpositio vaan toimii adverbina tai erosijaisen seuralaisen kanssa järjestyvänä kvasiadpositiona. Myös *kaukana* kelpuuttaa avoimen skaalan astemääritteet *vähän*, *melko*, *hyvin* ja *erittäin*. Lieventimien *vähän* ja *hiukan* tehtävään liittyy jälleen implikaatio normista, joka ylitetään: *Asunnon sijainti on mukava, mutta ruokakauppa on vähän kaukana* (’turhan kaukana’). Sulkeisen skaalan astemääritteet, kuten rajaavat *aivan* ja *ihan*, sitä vastoin vaativat erityiskontekstia ollakseen luontevia *kaukana*-grammin kanssa: ?*Heikki asuu aivan ~ ihan kaukana*. Tämä johtuu siitä, että *kaukana* ei ilmaise sellaista raja-arvoa kuin *lähellä*, jonka raja-arvona on muuttujan ja kiintopisteen kontakti. Konteksti voi kuitenkin synnyttää raja-arvon, jona voi toimia esimerkiksi keskustelukumppanien näköpiiri: *Kirkontorni näkyy tuolla, ihan kaukana* ’näköpiirin ääri rajoilla’. Ääriajan puuttumisen vuoksi myös approksimatiiviset *melkein* ja *lähes* toimivat *kaukana*-grammin yhteydessä lähinnä vain kommenttiadverbiaaleina: ?*Heikki asuu melkein kaukana* ’melkeinpä; lähestulkoon’. Täyten ja tarkentavat astemääritteet eivät nekään ole aivan luontevia *kaukana*-grammin määritteinä (*Heikki asuu täysin*⁸ ~ ??*tarkalleen kaukana täältä*).

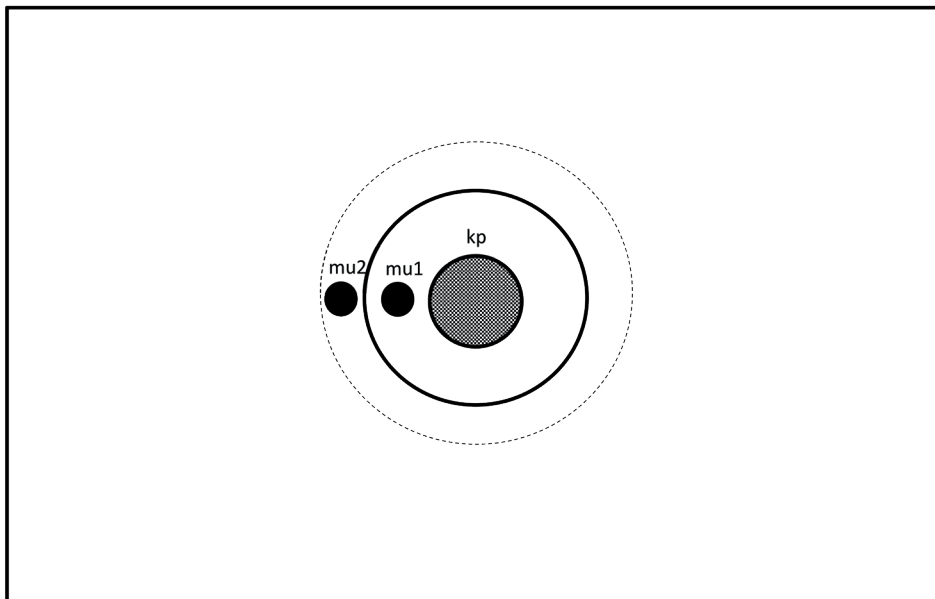
Astemääritteiden lisäksi muuttujan ja kiintopisteen välimatkaa voidaan ilmaista pituusmittayksiköillä. Tällöin etäisyys hahmotetaan (perus)kiintopisteestä tai vertailukiintopisteestä poispäin kasvavana: *Merenranta on sata kilometriä kaukana täältä; Saukko-kin näyttää pyörivän alueella, oli kävellyt toista kilometriä kaukana mistään suuremmasta purosta tai lammesta* (Internet); *Liisa asuu meitä kaksi kilometriä kauempana keskustasta*. Tällainen etäisyys on aina keskipakoista, sillä se kasvaa perus- tai vertailukiintopisteestä poispäin, ei sitä kohti. Pituusmittailmaukset ovat siksi yhteensopivia juuri *kaukana*-grammin kanssa, joka itsekin ilmaisee skalaarisesti kasvavaa etäisyyttä. Keskihakuinen *lähellä* sitä vastoin ilmaisee skalaarisesti kasvavaa läheisyyttä, joka on suunnaltaan vastakkainen mittailmausten kuvaamalle etäisyydelle. Siksi sen tapaiset ilmaukset kuin ?*kaksi metriä lähellä* ovat yleensä outoja, vaikka sellaisiakin joskus esiintyy.⁹

Grammi *luona* on Talmyn (2017) esittämässä jaottelussa ei-skalaarinen tai korkeintaan heikosti skalaarinen¹⁰. Se ei komparoidu eikä sovi yhteen avoimen skaalan astemääritteiden kanssa (**melko kirkon luona*, **erittäin kirkon luona*). Semanttisten seikkojen lisäksi syynä on se, että *luona* on yksinomaan genetiivimääritteen kanssa järjestyvä postpositio, jollaiset eivät yleensäkään kelpuuta avoimen skaalan astemääritteitä. *Luona*

8 Ilmaus *täysin kaukana* ei silti ole epäkieliopillinen: joitakin esiintymiä löytyy internetistä, kuten *asunnon sijaintia kuvaileva Lähellä moottoritietä, mutta täysin kaukana melusta*.

9 Yksi esimerkki on matkailusivustolta löytämäni kuvaus loma-asunnosta, jonka mainitaan sijaitsevan *50 metriä lähellä merta*.

10 Talmy tarkastelee vain avoimen skaalan astemääritteitä (*very*), joten hänen luokittelussaan sulkeisen skaalan astemääritteitä määritteikseen hyväksyvät prepositiot lukeutuvat ei-skalaarisiksi.

Kuvio 2. *Luona*-grammin heikosti skalaarinen merkitys. Hakualue on selvärajainen (kiintopistettä ympäröivä yhtenäinen viiva), ja sen sisäpuolella oleva muuttuja (mu1) on kiintopisteen (kp) *luona*. Hakualuetta ympäröi approksimatiivinen vyöhyke (katkoviiva), jolla sijaitseva toinen muuttuja (mu2) on *melkein* kiintopisteen *luona* (esimerkiksi *Raitiovaunu on nyt melkein kirkon luona*).

sopiikin hyvin yhteen kognitiivisen kieliopin perinteisten adpositiokuvausten kanssa, joissa adposition tehtäväksi esitetään muuttujan asemointi selvästi rajautuvalle hakualueelle (*search domain*; Langacker 1999, luku 3). Toisin kuin *lähellä–kaukana*-antonyymiparilla, *luona*-grammilla ei ole selkeää antonyymia (erilaisia antonymiasuhteita käsittelee perusteellisesti Hakanen 1973, 35–44). *Luona*-grammin skalaarisuutta esittää kuvio 2.

Heikosti skalaarisesta luonteestaan huolimatta *luona* voi esiintyä eräiden sulkeista skalaarisuutta ilmaisevien astemääritteiden kanssa. Luontevimpia ovat rajaavat *ihan* ja *aivan*: *Kioski sijaitsee aivan kirkon luona*; *Liisa seisoi ihan oven luona*. Nämä tarkoittavat, että muuttujan sijainti asettuu selvästi ja kiistatta hakualueelle ja sen sisällä erityisen lähelle kiintopistettä. Myös approksimatiiviset *melkein* ja *lähes* ovat mahdollisia: *Liisa seisoo melkein oven luona*; *Raitiovaunu on nyt melkein kirkon luona*. Jälkimmäinen esimerkki implikoi liikkeen, jossa muuttuja (*raitiovaunu*) on saapumassa hakualueelle. *Melkein* saa samalla myös temporaalisen tehtävän: se kertoo, että kuvattavalla hetkellä

grammin ilmaisema sijaintisuhde on lähellä toteutumistaan.¹¹ Myös staattista sijaintia kuvaavissa *luona*-grammin käytössä *melkein* on mahdollinen, jos tilanteeseen liittyy vaiheittain etenevä selaus. Esimerkiksi *Kukkakauppa on melkein kirkon luona* on luonteva tilanteessa, jossa arvioidaan matkaa (puhepaikasta) kukkakaupalle. Tällaisissa konteksteissa *luona* saa tarkentavan grammin tapaisen tehtävän, jossa se muistuttaa erityisesti *kohdalla*-grammia (tästä lisää luvussa 3.3).

Lieventimet *vähän* ja *hiukan* ovat muiden avoimen skaalan astemääritteiden tapaan epäluontevia *luona*-grammin astemääritteinä: ??*Kukkakauppa sijaitsee vähän kirkon luona*. Myös sulkeisen skaalan määritteisiin kuuluvat täyteen astemääritteet ovat vastahankaisia: ??*Kukkakauppa sijaitsee täysin kirkon luona*. Etäisyyden ilmaukset eivät sovi ollenkaan *luona*-grammin yhteyteen, vaan johtavat epäkieliopillisuuteen: **kaksi metriä kirkon luona*. Sitä vastoin tarkentava *täsmälleen* on mahdollinen etenkin silloin, kun kuvataan liiketilannetta: *Raitiovaunu on nyt täsmälleen kirkon luona*.

3.2 Suuntagrammit kohti ja ohi

Suuntaa ilmaisevien grammien astemäärite liittyy muuttujan liikesuunnan tai orientaation määritykseen. Orientaatiolla tarkoitan suuntautumista, johon ei liity varsinaista liikkettä, esimerkiksi *Katsokaa minuun päin!* tai *Tienviitta osoitti museota kohti*. Tarkoitte-tilanteessa toteutuvaa muuttujan liike- tai orientaatio-suuntaa esittävää vektoria nimitän **toteutumavektoriksi**. Suuntagrammien merkityksen kuvaamiseksi tarpeellisia käsitteitä ovat myös **ideaalivektori**, joka tarkoittaa muuttujasta suoraan kiintopisteen keskikohtaan (tai muuhun kiintopisteen alalla olevaan kohdennuspisteeseen, esimerkiksi ihmiskiintopisteen kasvoihin) osoittavaa vektoria, sekä **kontaktisektori**, joka kattaa ne muuttujasta alkunsa saavat toteutumavektorit, joita noudattava liike johtaisi muuttujan ja kiintopisteen kontaktiin (ks. kuviota 3 alempana). Suuntagrammit ovat läheistä sukua väylägrammeille, joita ovat esimerkiksi *pitkin*, *läpi* ja *yli* (näistä ks. Huomo 2010; Lehismets 2013; Hamunen tulossa). Esimerkiksi tässä alaluvussa tarkasteltava grammi *ohi* voi ilmaista sekä suuntaa (*Tähtäsin tahallani maalitaulun ohi*) että väylää (*Bussi 7 kulkee sairaalan ohi*). Suunnan ja väylän keskeinen ero on se, että suunta on suora vektori, jolla on määräsuoja ja tietty alkupiste (tavallisesti muuttujan asema tai näkökulmapaikka), väylä taas voi olla myös

11 Adverbilla *melkein* esiintyy muutenkin monitulkitaisuutta, joka näyttäisi puuttuvan muilta astemääritteiltä. Esimerkiksi *Astiat ovat melkein puhtaita* voi 'puhtauden' approksimatiivisen asteen ('lähes-puhtaita') ilmaisemisen lisäksi aikaansaada ajallisen implikaation siitä, että astiat ovat puhdistettavana ja hetken kuluttua täysin puhtaita. Tällöin ominaisuus voi liittyä joko kokonaisvaltaisesti kaikkiin tarkoitettuihin astioihin (joita pestään samanaikaisesti, esimerkiksi koneella, ja pesuohjelma on lähestymässä loppuaan) tai vaiheittain vain osaan astioista (joita ollaan pesemässä yksi kerrallaan). Jälkimmäisessä tulkinnassa jo pestyt astiat saattavat olla täysin puhtaita, pesemättömät vielä täysin likaisia. Tällöin approksimatiivisuus liittyy pikemminkin tarkoitteen kvantiteettiin kuin ominaisuuden asteeseen. Vastaavia tulkintoja ei synny esimerkiksi avoimen skaalan astemääritteelle *melko* lauseessa *Astiat ovat melko puhtaita*, joka ilmaisee puhtauden asteen holistisesti (kaikkia tarkoitettuja astioita koskevaksi) ja vailla muutoksen implikaatiota.

epäsuora (ks. Sivonen 2005), eikä sillä ole luontaista määräsuuntaa. Esimerkiksi *kirkkoa kohti* (suunta) liikutaan määräsuuntaan, *puiston läpi* (väylä) taas voi kulkea käytännössä mihin suuntaan tahansa, kunhan kulkija on matkan jossain vaiheessa puiston alalla.

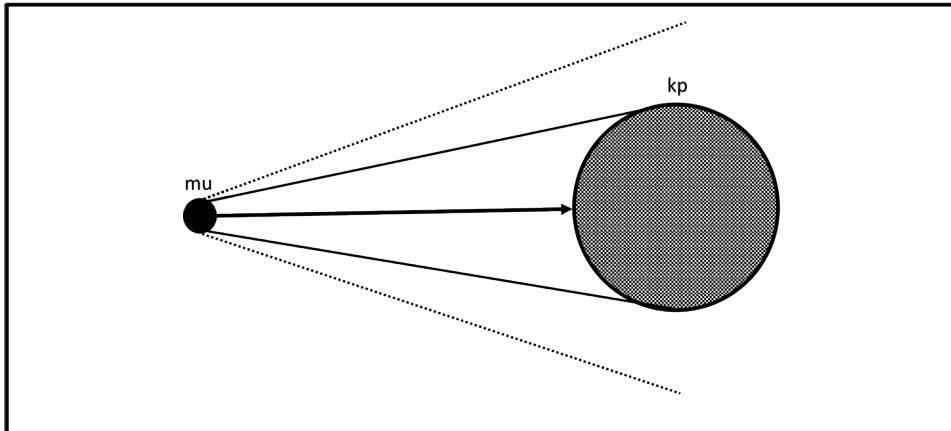
Käsittelen tässä luvussa yksityiskohtaisimmin suuntagrammia *kohti*, jota voinee pitää ryhmän prototyyppisenä jäsenenä, ja lisäksi grammia *ohi*, joka voi ilmaista suuntaa (*Täh-täsin tahallani maalitaulun ohi*) mutta myös kiintopisteen sivuuttavaa väylää (*Juna kolis-teli pysähtymättä aseman ohi*). Toisinaan molemmat merkitykset ovat mukana (*Liisa heitti lumipallon Heikin pään ohi*). Muita suuntaa ilmaisevia grammeja ovat esimerkiksi *päin* ja *poispäin*, joita en käsittele.

Grammi *kohti* ilmaisee muuttujan liikkeen tai orientaation suuntaa. Esimerkiksi lauseessa *Juoksin kirkkoa kohti* ilmaistaan liikkeen suunta, lauseessa *Tienviitta osoitti kirkkoa kohti* orientaation suunta. Talmy (2000, 106–111) pitää jälkimmäisen kaltaisia ilmauksia fiktiivisen liikkeen alatyypinä: osoittaminen, suuntautuminen tai esimerkiksi katseen kohdistaminen perustuvat hänen mukaansa käsitteistykseen fiktiivisestä signaalista, joka liikkuu tilanteessa läsnä olevien, paikallaan pysyvien tarkoitteiden välillä (suomen aistiha-vaintoverbien kannalta ks. Huumo 2005). Adpositiokäytössään *kohti* on partitiivitäyden-nyksen kera esiintyvä bipositio (*kirkkoa kohti* ~ *kohti kirkkoa*). Adverbina *kohti* ilmaisee suuntaa, joka kohdistuu implisiittiseen näkökulmapaikkaan, esimerkiksi *Ihmettelimme, miksi traktori tuli kohti*; *Kyllähän siinä pelästyy, kun ryöstäjä osoittaa aseella kohti*.

Liikkeen ilmauksissa *kohti* jättää avoimeksi, saavuttaako liikkuva muuttuja lopulta kiintopisteen vai ei. Näin se tekee liiketilanteesta aspektiltaan rajaamattoman (ks. Zwarts 2005) ja mahdollistaa määritteet, jotka ilmaisevat kuljettua matkaa tai liikkeeseen kuluva-aikaa: *Juoksin vähän matkaa* ~ *sata metriä* ~ *parikymmentä askelta* ~ *kaksi minuuttia kirk-koa kohti*. Pelkkää orientaatiota ilmaistaessa tällaiset ilmaukset eivät ole luontevia, sillä ei ole selvää, mitä ne mittaisivat: *Tienviitta osoittaa ?vähän matkaa* ~ *?sata metriä* ~ **kaksi minuuttia*¹² *kirkkoa kohti*.

Merkitysalassaan *kohti* kattaa kaikki kontaktisektoriin sisältyvät toteutumavektorit. Kontaktisektoria voikin kognitiivisen kieliopin termein pitää *kohti*-grammin hakualueena. Kaikki kontaktisektorille sisältyvät toteutumavektorit eivät silti ole samanarvoisia grammin merkityksen toteutumia, sillä *kohti* on lisäksi skalaarinen. Sen skalaarisuudessa, joka on sulkeista tyyppiä, korkeinta astetta edustaa toteutumavektori, joka osuu yhteen ideaalivektorin kanssa. Toteutumavektori, joka poikkeaa ideaalivektorista, edustaa matalampaa skalaarisuuden astetta. Hakualueen ulkopuolelle jäävät ne toteutumavekto-rit, jotka eivät sijoitu kontaktisektorille. Niinpä *kohti* kelpuuttaa luontevimmin sulkeisen skaalan astemääritteitä: rajaavat *ihan* ja *aivan*, approksimatiiviset *melkein* ja *lähes* ja tar-kentavat *täsmälleen* ja *tarkalleen* sopivat kaikki sen määritteiksi, esimerkiksi *Juoksimme ihan* ~ *lähes* ~ *täsmälleen kirkkotalon kohti* (liikesuunta); *Käänsin tienviitan osoittamaan*

12 Ilmauksen kielenvastaisuus liittyy tulkintaan, jossa *kaksi minuuttia* kuvaa väylällä tapahtuvan fiktiivisen liikkeen kesto. Jos se kuvaa kokonaistilanteen kesto, se on hyväksyttävä: 'Kahden minuutin ajan tienviitta osoittaa kirkkoa kohti' (sitten joku kääntää sen osoittamaan muualle).

Kuvio 3. Kohti-grammin skalaarisuus: nuoli kuvaa ideaalivektoria ja samalla relaation maksimaalista astetta (*ihan ~ täsmälleen kohti*). Yhtenäiset, muuttujasta (mu) kiintopisteen (kp) reunoihin kulkevat viivat kuvaavat hakualueena toimivaa kontaktisektoria (*kohti*). Katkoviivat kuvaavat approksimatiivista sektoria (*melkein kohti*).

aivan ~ melkein ~ tarkalleen hiidenkirnua kohti (orientaatio). Näistä rajaavat *ihan* ja *aivan* sekä tarkentavat *täsmälleen* ja *tarkalleen* kuvaavat toteutumavektoria, joka lankeaa yhteen ideaalivektorin kanssa. Approksimatiiviset *melkein* ja *lähes* puolestaan kuvaavat toteutumavektoria, joka jää niukasti kontaktisektorin ulkopuolelle (kuvio 3).

Lieventiminä yleensä toimivat *vähän* ja *hiukan* ovat nekin mahdollisia *kohti*-grammin määritteinä, mutta niiden ensisijainen tehtävä ei liity toteutumavektorin suunnan määrittämiseen, vaan ne ilmaisevat toteutumavektorin suunnassa kuljettua matkaa: *Kävelin vähän ~ hiukan kirkkoa kohti*.¹³ Siksi ne (samoin kuin edellä mainitsemani etäisyyden ilmaukset) eivät ole *aivan* luonteisia tilanteissa, joissa grammi ilmaisee pelkkää orientaatiota: *?Opasnuoli osoitti vähän ~ hiukan hiidenkirnua kohti*.

Avoimen skaalan astemääritteet eivät sovi *kohti*-grammia määrittämään, vaikka kie-liopilliselta kannalta tämä olisi periaatteessa mahdollista grammin täydennyksen partitiivisijan perusteella: **Juoksimme erittäin kohti kirkkoa*; **Nuoli osoitti melko kohti museota*. Adverbikäytössä avoimen skaalan astemääritteet ovat kuitenkin vain vastahankaisia, eivät epäkieliopillisia: *?Traktori tuli melko kohti*.¹⁴

Kohti-grammin semanttisena vastaparina toimii *ohi*, jonka ilmaisema toteutumavektori jää kontaktisektorin ulkopuolelle: *Heitin viimeisen tikan taulun ohi*; *Tienviitta*

13 Suuntamerkityskin on joskus mahdollinen; sitä ilmaisee esimerkiksi kiteytynyt ilmaus *vähän* 'suunnilleen' *sinnepään*.

14 Internetistä poimittu esimerkki: *Hotelli sijaitsee melko kohti sataman sisäänkäyntiä, ja ravintolassa on tyypillinen italialainen valikoima elintarvikkeita*.

oli väännetty osoittamaan hiidenkirnun ohi umpimetsään. Kohti-grammin tapaan ohi on bipositio, mutta siitä poiketen ohi järjestyy aina genetiivin kanssa (kylän ohi ~ ohi kylän). Myös ohi voi esiintyä adverbina (Vaikka yritin keskittyä, viimeinen tikka meni ohi).

Suuntaa ilmaisevan *ohi*-grammin hakualueena ovat periaatteessa kaikki sektorit, joille sijoittuvaa toteutumavektoria noudattava liike ei johtaisi muuttujan kontaktiin kiintopisteen kanssa. Esimerkiksi tikkataulun *ohi* menevän tikan reitti voi sivuuttaa taulun miltä puolelta hyvänsä. *Ohi*-grammin käytön lisäehtona kuitenkin on, että toteutumavektori ei poikkea liikaa kontaktisektorilta. Poikkeaman on oltava kohtuullinen, sillä grammin suuntamerkitys kontrastoituu siihen vaihtoehtoon, että toteutumavektori jäisikin kontaktisektorille. *Ohi*-grammin luontevuus heikkenee toteutumavektorin poiketessa yhä enemmän kontaktisektorilta samalla, kun itse skalaarisuuden aste kasvaa. Jos esimerkiksi heitän lumipallon kokonaan pois päin Heikistä tai suuntaan, joka on kohtisuorassa minusta Heikkiin osoittavan ideaalivektorin kanssa, ei ole luontevaa sanoa lumipallon menneen *Heikin ohi*.

Skalaarisuudeltaan *ohi* perustuu *kohti*-grammin tavoin toteutumavektorin suunnan arviointiin mutta on tälle vastakkainen sikäli, että skalaarisuus kasvaa sitä suuremmaksi, mitä enemmän toteutumavektori poikkeaa kontaktisektorilta. *Kohti*-grammin tapaan *ohi* esittää skalaarisuuden sulkeisena ja kelpuuttaa luontevimmin sulkeisen skaalan astemääritteitä kuten *melkein*, *aivan* ja *ihan*. Approksimatiivinen *melkein ohi* ilmaisee, että toteutumavektori jää täpärästi kontaktisektorin sisäpuolelle: *Heitin viimeisen tikan melkein taulun ohi*. Rajaavat *aivan* ja *ihan* taas merkitsevät, että toteutumavektori jää kontaktisektorin ulkopuolelle selvällä marginaalilla: *Heitin viimeisen tikan aivan ohi*; *Alokas tähtäsi aseellaan ihan maalitaulun ohi*. Lieventimet *vähän* ja *hiukan* sekä täyteyden astemääritte *täysin* toimivat samaan tapaan kuin mitan ilmaukset, jotka (suuntaa merkitsevän) *ohi*-grammin yhteydessä ilmaisevat toteutumavektorin poikkeamaa kontaktisektorilta: *Heitin viimeisen tikan vähän ~ 20 senttiä ~täysin [taulun] ohi*. Tarkentavat astemääritteet taas vaativat erityistä kontekstia ollakseen luontevia *ohi*-grammin kanssa. Esimerkiksi *?Heitin tikan täsmälleen taulun ohi* on outo, mutta *Veitsenheittäjä tähtäsi täsmälleen avustajan korvan ohi* on mahdollinen.

Avoimen skaalan astemääritteet eivät luontevasti sovi *ohi*-grammin määritteiksi. Adpositiorakenteissa ne ovat epäkieliopillisia jo siksi, että *ohi* järjestyy genetiivin kanssa (**erittäin ~ melko taulun ohi*), mutta myös adverbikäytöt ovat vastahankaisia (*?Viimeinen tikka meni melko ~ erittäin ohi*¹⁵).

Suuntamerkityksensä lisäksi *ohi* voi ilmaista liikeväylää, jolla etenevä muuttuja sivuuttaa kiintopisteen päätyttyä tämän kanssa kontaktiin. Tällaisessa merkityksessä kontaktisektori ei ole relevantti: liikkeen suuntaa ei esitetä poikkeamana kontaktisektorilta vaan etenemisenä väylällä, joka sivuuttaa kiintopisteen ilman, että muuttujan ja kiintopisteen kontakti ymmärrettäisiin vaihtoehdoksi. Esimerkkejä ovat *Bussi numero 7 menee*

15 Lähinnä kuvakielisistä ilmauksista tämäntyyppisiä käyttöjä voi silti löytää internetistä (esimerkiksi *Tämä kappale menee melko ohi; Joulun on jo erittäin ohi*).

keskussairaalan ohi ja fiktiivisen liikkeen ilmaus *Liisankatu menee kirkon ohi*. Tällaisten lauseiden muuttuja ei pyrikään kontaktiin kiintopisteen kanssa vaan etenee (aidosti tai fiktiivisesti) pitkin ennalta määrättyä väylää, joka sivuuttaa kiintopisteen. Väylä kuitenkin suhteutetaan aina kiintopisteeseen, ja sen on kuljettava suhteellisen läheltä kiintopistettä, jotta *ohi*-grammin käyttö olisi luontevaa.

Astemääritteet saattavat *ohi*-grammin yhteydessä liittyä jompaankumpaan näistä merkitystehtävistä tai olla yhteensopivia kummankin kanssa ja siten kaksitulkkintaisia. Kun *ohi* ilmaisee väylää (eikä siis suuntaa), approksimatiivinen *melkein* liittyy siihen, miten väylällä kuljettu matka suhteutuu kiintopisteeseen: *Jäisellä tiellä bussi liukui melkein pysäkin ohi ennen kuin pysähtyi*. Vastaavasti rajaava *Bussi liukui ihan pysäkin ohi* tarkoittaa, että kiintopisteen sivuuttaminen toteutui täydellisesti esimerkiksi niin, että koko bussin runko sivuutti pysäkin ennen pysähtymistä. Myös lieventimet *vähän* ja *hiukan* sekä matkan ilmaukset kuten *kymmenen metriä* voidaan tulkita näin (*Bussi liukui vähän ~ kymmenen metriä pysäkin ohi*). Toisaalta tällaiset ilmaukset voivat liittyä myös grammin suuntamerkitykseen, jolloin ne ilmaisevat toteutumavektorin poikkeamaa kontaktisektorilta. Esimerkiksi *Heittämäni pallo meni kaksi metriä maalitaulun ohi* voi näin ollen tarkoittaa joko 'kahden metrin etäisyydeltä' (vektoritulkkinta) tai 'kahden metrin matkan' (väylätulkinta).

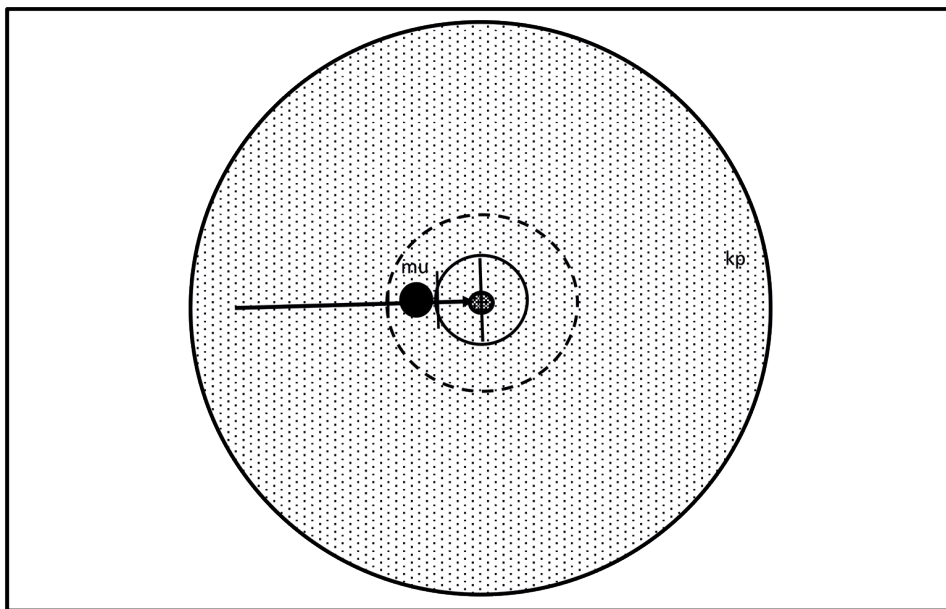
3.3 Tarkentavat grammit keskellä ja kohdalla

Tässä alaluvussa käsittelen grammeja, joita kutsun **tarkentaviksi**. Niiden merkitystä voi luonnehtia tähtäimen kaltaiseksi: muuttujan asemointi keskittyy **kohdennuspisteen** ympärille. Mitä lähempänä muuttuja on kohdennuspistettä, sitä korkeampaa skalaarisuuden astetta sijaintisuhde edustaa. Esimerkiksi *keskellä* suhteuttaa tällöin muuttujan kiintopisteen sisäpuolen tai alan keskipisteeseen, joka toimii kohdennuspisteenä (*kalaparven keskellä, niityn keskellä*). Myös *kohdalla* on tarkentava grammi, joka liittyy muuttujan sijainnin asemointiin liike- tai tarkasteluväylällä. Kohdennuspiste sijaitsee nyt väylän siinä kohdassa, joka on lähimpänä kiintopistettä, esimerkiksi *Raitiovaunu on nyt kirkon kohdalla* 'reittinsä siinä pisteessä, joka on lähimpänä kirkkoa'. Teknisemmin asian voi ilmaista niin, että kohdennuspisteenä on muuttujan liikeväylän sekä kiintopisteestä alkavan, muuttujan liikeväylään nähden kohtisuorassa olevan projektiosuoran leikkauspiste (ks. Tälmy 2005, 233–234 kuvausta englannin *past*-prepositiosta). Myös sellaista väylää, jolla ei varsinaisesti liikuta, voidaan tarkastella selaamalla muuttujan paikantamiseksi, esimerkiksi *Kioski on Liisankadulla kirkon kohdalla* 'Liisankadun siinä pisteessä, joka on lähimpänä kirkkoa'.

Grammi *keskellä* ilmaisee skalaarisessa merkityksessään muuttujan sijainnin suhteessa hakualueen keskipisteeseen. Grammilla on lisäksi myös topologistyyppinen merkitys 'kiintopisteen ympäröimänä'. Jälkimmäinen korostuu Haukiojan (1998, 222–224) mukaan etenkin silloin, kun kiintopiste on tulkittavissa altaan rajaamattomaksi, mitä usein ilmaisee sen partitiivimuoto. Esimerkiksi *Mökki on keskellä maaseutua* tarkoittaa tällöin 'joka puolelta maaseudun ympäröimä' eikä 'maaseudun keskipisteessä'. Keskityn

seuraavassa kuitenkin *keskellä*-grammin skalaariseen merkitykseen, jossa muuttujan sijaintia suhteutetaan kiintopisteen ymmärrettyyn keskipisteeseen. Hakualueena voi tällöin olla kolmiulotteinen tila (*Antti Ahven ui kalaparven keskellä*) tai kaksiulotteinen pinta (*Seisoin pelikentän keskellä*), ja sen rajat asettaa kiintopiste itse (*kalaparvi, kenttä*). Hakualueeksi voidaan ymmärtää myös useista yksilöistä koostuvan kiintopisteen kollektiivisesti täyttämä ala (*kalojen keskellä ~ puiden keskellä*). Sijaintirelaatio on skalaarinen, sillä se pätee sitä vahvempana, mitä lähempänä kohdennuspistettä muuttuja sijaitsee. Korkeinta astetta edustaa tilanne, jossa muuttuja sijaitsee kohdennuspisteessä.

Kieliopillisesti *keskellä* on bipositio, jonka täydennys vaihtelee genetiivin ja partitiivin välillä. Genetiivi esiintyy yleensä postpositiokäytössä, partitiivi prepositiokäytössä: *metsän keskellä ~ keskellä metsää* (vaihtelusta ks. Haukioja 1998; Lestrade 2010). Lisäksi *keskellä* toimii adverbina, jonka kiintopiste on implisiittinen (*Heikki seisoo keskellä*). Grammin kiintopiste voidaan ilmaista myös erillisellä, esimerkiksi paikallissijaisella, adverbiaalilla (*Heikki seisoo väkijoukossa keskellä*). Koska *keskellä*-grammin ilmaisemalla relaatiolla on ääriarvona muuttujan sijainti täsmälleen kohdennuspisteessä, grammi edustaa sulkeista skalaarisuutta. Se sopiikin yhteen sulkeisen skaalan astemääritteiden, esimerkiksi approssimatiivisten ja rajaavien, kanssa: *Mökki sijaitsee melkein ~ ihan ~ aivan metsän keskellä*;

Kuvio 4. *Melkein keskellä*. Muuttuja (mu) on kiintopisteen (kp) kattamalla alalla. Pieni tummanharmaa pallo kiintopisteen keskellä on kohdennuspiste. Sisempi, yhtenäisellä viivalla merkitty ympyräalue on *keskellä*-grammin varsinainen hakualue, ja ulompi, katkoviivalla rajattu alue on approssimatiivinen alue (johon sopii kuvaus *melkein keskellä*). Nuoli esittää grammin keskihakuista skalaarisuutta, ja skalaarisuusasteet on merkitty nuoleen pystyviivoin.

Heikki seisoo melkein ~ ihan ~ aivan keskellä peltoa. Lisäksi *keskellä* kelpuuttaa tarkentavat astemääritteet *täsmälleen* ja *tarkalleen* sekä täyteen astemääritteen *täysin*: *Mökki sijaitsee tarkalleen ~ täysin keskellä metsää. Laita pelimerkki täsmälleen keskelle pelilautaa* (kuvio 4).

Avoimen skaalan astemääritteet kuten *melko* ja *erittäin* ovat vastahankaisia *keskellä*-grammin astemääritteinä (?*Mökki sijaitsee erittäin keskellä metsää*¹⁶), vaikka jonkin veran tällaista käyttöä esimerkiksi internetissä esiintyykin. Tällaisessa käytössä grammin täydennyksen on joka tapauksessa oltava partitiivissa, sillä genetiivirakenne **erittäin met-sän keskellä* on kiistatta epäkieliopillinen.

Myös *kohdalla*-grammin hakualue on skalaarinen ja keskittyy kohdennuspisteeseen. Kiintopisteen oma orientaatio ei ole ratkaiseva: kohdennuspiste voi olla kiintopisteen millä puolella tahansa. Toisaalta muuttujan asemointi keskittyy nyt vain sen liikeväylän tarkasteluun eikä tarkenna kohti kohdennuspistettä kaikilta suunnilta niin kuin *keskellä*-grammin merkityksessä. *Kohdalla*-grammin kohdennuspiste on kiintopistettä lähin sijaintipaikka muuttujan liikeväylällä (*Raitiovaunu on nyt kirkon kohdalla*) tai muulla suuntaisesti tarkastellulla väylällä (*Kukkakauppa on Liisankadulla kirkon kohdalla*). Jälkimmäinen esimerkki tarkoittaa, että Liisankatua seuraileva käsitteistäjän huomion fokus saavuttaa kukkakaupan ollessaan samalla lähimpänä kirkkoa. Esimerkissä yksi tilanteen kiintopisteistä on pitkäomainen entiteetti *katu*¹⁷, jollaisen suuntainen tarkastelu on tyypillistä.

Keskellä-grammin tapaan *kohdalla* kelpuuttaa rajattuun skalaarisuuteen liittyvät astemääritteet *melkein*, *aivan* ja *ihan* sekä tarkentaville grammeille tyypilliset *tarkalleen* ja *täsmälleen*: *Raitiovaunu on melkein ~ ihan ~ aivan ~ täsmälleen kirkon kohdalla; Liisankadulla on kukkakauppa melkein ~ aivan ~ ihan ~ täsmälleen kirkon kohdalla.* Avoimen skaalan astemääritteet *vähän*, *melko* ja *erittäin* eivät *kohdalla*-grammin määritteiksi sovi, mikä kieliopillisesti seuraa jo siitä, että *kohdalla* on genetiivin kanssa järjestyvä postpositio. Myöskään adverbina käytetty *kohdalla* ei kelpuuta avoimen skaalan astemääritteitä: *Heikki päätti heittää raitiovaunua lumipallolla vasta kun vaunu olisi ihan ~ täsmälleen ~ *erittäin kohdalla.*

4 Kokoavaa tarkastelua

Esitän tutkimuksen keskeiset tulokset vielä kootusti taulukon muodossa. Taulukkoon 1 on merkitty erilaisten astemääritteiden ja mitan ilmausten yhteensopivuus kutakin tarkasteltua grammiryhmää edustavien esimerkkigrammien kanssa.

Taulukosta 1 käy ilmi, että astemääritteiden ja mitan ilmausten käyttöpotentiaali ja tehtävät eroavat tarkasteltujen grammiryhmien ja grammien kesken. Tarkastelen seuraavassa kokoavasti taulukosta ilmeneviä säännönmukaisuuksia astemääriteryhmä

16 Internetistä poimittu esimerkki: *Joten kun olimme erittäin keskellä kaupunkia, olimme hieman jumissa.*

17 *Liisankatu* on esimerkissä kiintopiste adessiivisijan (ei *kohdalla*-grammin) ilmaisemassa relaatiossa. Grammin ilmaiseman relaation kiintopisteenä on *kirkko*.

Taulukko 1. Artikkelissa tarkastellut astemääritteiden ja mittailmausten ryhmät (vaakatasossa) sekä eräät keskeiset grammit (pystysuorassa). Symboli + tarkoittaa ilmausten yhteensopivuutta, symboli - yhteensopimattomuutta. Hakasulut tarkoittavat, että astemäärite on luonteva vain kommenttiadverbiaalina. Kaarisulut tarkoittavat ehdollista tai marginaalista hyväksyttävyyttä.

	Avoimen skaalan astemääritteet	Sulkeisen skaalan astemääritteet			Muut	
	Avoim (erittäin)	Rajaava (ihan)	Approksim. (melkein)	Tarkentava (täsmälleen)	Etäisyys (X metriä)	Kvanttori (reilusti)
Topologiset grammit						
<i>lähellä</i>	+	+	[+]	-	-	-
<i>lähempänä</i>	-	[+]	[+]	-	+	+
<i>kaukana</i>	+	(+)	[+]	-	+	-
<i>luona</i>	-	+	+	-	-	-
Suunta-grammit						
<i>kohti</i>	-	+	+	+	+	-
<i>ohi</i>	-	+	+	-	+	+
Tarkentavat grammit						
<i>keskellä</i>	(+)	+	+	+	-	-
<i>kohdalla</i>	-	+	+	+	-	-

kerrallaan. Koska luvun 3 käsittely eteni grammiryhmittäin, on nähdäkseni tarpeellista koota lopuksi yhteen erityyppisten astemääriteryhmien käyttäytymistä.

Sulkeisen skaalan astemääritteistä approksimatiiviset *melkein* ja *lähes* sekä rajaavat *ihan* ja *aivan* ovat erittäin laajakäyttöisiä: ne sopivat kaikissa tarkastelemisiani grammiryhmissä ainakin jonkin grammien astemääritteiksi. Jos kommenttiadverbiaalikäytöt ja marginaalisesti mahdolliset käytöt otetaan huomioon, mikään tarkastelluista grammeista ei suoranaisesti torju approksimatiivisia ja rajaavia astemääritteitä (niiden yhdistelmä ei johda epäkieliopillisuuteen). Sen sijaan täyteen astemääritteet *täysin* ja *täydellisen* sopivat yhteen vain harvojen tarkastelemieni grammien kanssa.

Approksimatiivisten ja rajaavien astemääritteiden yhteensopivuus monien grammien kanssa heijastaa sitä, että grammien ilmaisemalla relaatiolla ymmärretään olevan yhtäältä alku- tai minimiraja ja toisaalta maksimi-arvo, jonka saavuttaa ilmaistun relaation täydellisesti toteuttava muuttuja. Maksimi-arvon luonne vaihtelee grammeittain. Keskihakuisesti tulkittujen grammien maksimi-arvo perustuu muuttujan sijaintiin mahdollisimman

lähellä kiintopistettä. Tällaista skalaarisesti kasvavaa läheisyyttä voidaan ilmaista ainakin topologisten grammien yhteydessä (*ihan kirkon lähellä*). Keskihakuisuuden lisäksi rajaavat ja approksimatiiviset astemääritteet voivat täsmentää suhdetta ideaalivektoriin (*Heitin tikan ihan ~ melkein kohti napakymppiä*) tai kohdennuspisteeseen (*Mustikkapaikka on ihan ~ melkein metsän keskellä*). Kieliopillisesta näkökulmasta sulkeisen skaalan astemääritteiden laajakäyttöisyyttä tukee se, että ne sopivat adpositiorakenteissa yhteen niin geneetiivi- kuin partitiivitäydennyksenkin kanssa.

Avoimen skaalan astemääritteiden (*melko, hyvin, erittäin*) käyttöpotentiaali grammien yhteydessä on suppeampi. Tämä johtuu osin enemmän kieliopillisista ja osin puhtaasti semanttisista syistä. Kieliopilliselta kannalta nämä astemääritteet edellyttävät adpositiorakenteessa yleensä partitiivitäydennystä, joka mahdollistaa astemääritteen sijainnin välittömästi grammin edellä: *erittäin lähellä kirkkoa* tai *kirkkoa erittäin lähellä* vs. **erittäin kirkon lähellä* (mutta myös **erittäin kirkkoa lähellä*).

Astemääritteen ja grammin vierekkäisen sijainnin salliva partitiivirakennekaan ei silti mahdollista avoimen asteikon määritteitä, jos grammin semantiikka ei tue tätä. Esimerkiksi **erittäin kohti kirkkoa* on epäkieliopillinen ilmeisesti siksi, että *kohti* ilmaisee niin vahvasti rajallista skalaarisuutta, että avoimen asteikon astemääritteet eivät luontevasti sovi sen yhteyteen. Rajoina toimivat tällöin yhtäältä kontaktisektori, joka rajaa hakualueen, ja toisaalta ideaalivektori, jonka kanssa yhteen lankeava toteutumavektori edustaa relaation maksimaalista astetta. Toteutumavektori, joka jää niukasti kontaktisektorin ulkopuolelle, voidaan ilmaista approksimatiivisen *melkein*-astemääritteen avulla (*melkein kohti*). Muuten mikä tahansa toteutumavektori, joka sisältyy kontaktisektoriin, toteuttaa relaation samantarvoisesti muiden vastaavien vektorien kanssa. Kontaktisektorin sisällä ei toisin sanoen erotu sellaisia aste-eroja, joita voisivat ilmaista **melko kohti kirkkoa* ja **erittäin kohti kirkkoa*. Ylipäätään näyttää siltä, että avoimen skaalan astemääritteet eivät sovi yhteen suuntaa ilmaisevien grammien kanssa.

Astemääritteiden käytön näkökulmasta omalaatuisia ovat grammien komparatiivimuodot (*lähempänä, kauempana, keskemällä*). Ne kelpuuttavat määritteikseen kvanttoriadverbeja sekä etäisyyden ilmauksia, joiden käyttö grammien kanssa on muuten hyvin rajallista: *vähän ~ paljon ~ reilusti ~ kaksi metriä keskemällä; vähän ~ paljon ~ reilusti ~ kaksi metriä lähempänä* (peruskiintopistettä kuin vertailukiintopiste). Komparatiivimuotojen yhteydessä näillä ilmaistaan muuttujan etäisyyttä nimenomaan vertailukiintopisteestä eikä peruskiintopisteestä. Avoimen skaalan astemääritteet sitä vastoin ovat selvästi epäkieliopillisia komparatiivimuotojen määritteinä: **erittäin lähempänä* ja **hyvin keskemällä*.

Astemääritteiden joukossa erikoislaatuisia ovat myös tässä tutkimuksessa avoimen skaalan ilmauksiin lukemani pientä määrää ilmaisevat lieventimet *vähän, hieman ja hiukan*. Vaikka niitä voi pitää avoimen skaalan astemääritteinä (*vähän ruma, hiukan ikävä*; ks. ISK § 615), niiden käyttöala poikkeaa sekä muista avoimen skaalan astemääritteistä (*melko, erittäin*) että varsinaisista kvanttoriadverbeista (*paljon, runsaasti*). Grammeihin liittyessään ne toimivat joissain yhteyksissä muiden kvanttoriadverbien kaltaisesti, toisinaan taas muiden avoimen skaalan astemääritteiden tapaan. Esimerkiksi grammien komparatiivimuotoja ne voivat määrittää muiden kvanttoriadverbien rinnalla, vaikka

komparatiivimuodot torjuvatkin varsinaiset avoimen skaalan astemääritteet: *Seisoin Heikkiä vähän ~ paljon ~ reippaasti ~ *melko ~ *erittäin lähempänä ovea*. Perusmuotoista *lähellä*-grammia määrittäessään ne taas ryhmittyvät muiden avoimen skaalan astemääritteiden kanssa, mutta varsinaiset kvanttoriadverbit torjutaan: *Seisoin vähän ~ melko ~ erittäin ~*paljon ~ *reippaasti lähellä Heikkiä*.

Varsinaiset kvanttoriadverbit kuten *paljon* tai *runsaasti* sopivat parhaiten sellaisiin grammirakenteisiin, joissa on mukana vertailukiintopiste. Tällaisia ovat ennen kaikkea grammien komparatiivimuodot. Vaikka **paljon lähellä*, **paljon kaukana* ja **paljon keskellä* ovat kielenvastaisia, komparatiivimuodot *paljon lähempänä*, *paljon kauempana* ja *paljon keskemällä* ovat hyväksyttäviä. Matkan tai etäisyyden ilmaukset puolestaan sopivat grammien niihin käyttöihin, joissa kuvataan joko kuljettua matkaa (*Juoksin kaksisataa metriä koulua kohti*) tai muuttujan ja (vertailu)kiintopisteen välistä etäisyyttä (*Liisa asuu meitä 50 kilometriä lähempänä mummia; Tikka lensi 15 senttiä taulun ohi*).

5 Lopuksi

Grammien ja astemääritteiden tarkastelu nostaa esiin uusia, tärkeitä eroja eri grammiryhmien välillä mutta myös samoihin semanttisiin perustein rajattuihin grammiryhmiin kuuluvien yksittäisten grammien merkityksissä. Talmyn (2017) esittämä jako keskihakuisiin ja keskipakoiisiin grammeihin saa samalla tässä kirjoituksessa esittämistäni havainnoista täsmennystä ja täydennystä. Läheskään aina skalaarisuus ei nimittäin perustu pelkkään muuttujan ja kiintopisteen väliseen etäisyyteen. Skalaarisuus voi perustua myös muuttujan etäisyyteen kohdennuspisteestä. Joskus se taas perustuu toteutumavektorin sekä kontaktisektorin ja ideaalivektorin suhteeseen. Siinä mielessä Talmyn erottama keskihakuisuuden ja keskipakaisuuden oppositio kuitenkin toteutuu kaikissa mainituissa suhteissa, että niissä on aina kyse (laajassa mielessä) joko kasvavasta läheisyydestä tai etäisyydestä. Esimerkiksi suuntagrammi *kohti* ei ole varsinaisesti keskihakuinen, sillä sen ilmaisemassa skalaarisuudessa muuttujan etäisyys kiintopisteestä ei ole olennainen asia. Silti *kohti*-grammin merkitys on keskihakuistyyppinen, koska siinä skalaarisuus kasvaa ideaalivektorin ja toteutumavektorin välisen poikkeaman pienetessä. Vastaavasti *ohi* on keskipakaisen tyyppinen suuntagrammi, sillä sen skalaarisuus kasvaa, kun toteutumavektorin poikkeama kontaktisektorista kasvaa.

Tässä kirjoituksessa olen tarkastellut skalaarisuuden näkökulmasta vain muutamaa spatiaalisten grammien keskeistä ryhmää. Tarkastelua voisi helposti laajentaa uusiin spatiaalisten grammien ryhmiin sekä muihin kuin spatiaalisiin grammeihin. Esimerkiksi temporaalisten grammien yhteydessä astemääritteillä on samankaltaisia tehtäviä kuin edellä on havaittu (*vähän ennen joulua, ihan äsken, melko hiljattain*; ajan adverbien semantiikasta ks. Sulkala 1981).

Astemääritteet nostavat grammeista esille merkityspiirteitä, jotka muuten jäisivät helposti havaitsematta. Grammien ja astemääritteiden yhteistarkastelu paljastaa samankaltaisuuksia myös grammien ja adjektiivien välillä. Laajemmassa mielessä astemääritteiden

tarkastelu liittää grammien semantiikan aspektin ja kvantifikaation tapaisiin ilmiöihin, kuten Paradis (2001) korostaa. Suomessakin monet astemääritteet voivat toimia paitsi grammien myös kvanttoriadverbien ja -pronominien määritteinä: *ihan vähän kahvia, varsin monet ihmiset, melko runsaasti rahaa*. Astemääritteiden erilaisten tehtävien tarkastelu tarjoaa runsaasti kiinnostavia jatkotutkimuksen aiheita.

Lähteet

- DUVALLON, OUTI 2019: Leksikaalistuneiden ja kiteytymättömien *-kin*-ilmausten suhteesta suomessa. Esitelmä. Suomalais-virolainen kielioppiseminaari *Kielioppia lypsämässä*, Tarton yliopisto, Viro 11.–13.4.2019.
- HAKANEN, AIMO 1973: *Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 311. SKS, Helsinki.
- HAMUNEN, MARKUS tulossa: Eräät suomen väylägrammit ajan liikemetaforissa. ANNI JÄÄSKELÄINEN (toim.): *Ajassa kiinni: ajan kuvaamisen kieltä ja kielioppia*. Gaudeamus, Helsinki.
- HAMUNEN, MARKUS – HUUMO, TUOMAS tulossa: Kielitaju kielentutkijan työkaluna. – MILLA LUODONPÄÄ-MANNI, MARKUS HAMUNEN, REETTA KONSTENIUS, MATTI MIESTAMO, URPO NIKANNE ja KAIUS SINNEMÄKI (toim.): *Kielentutkimuksen metodologian käsikirja*.
- HAUKIOJA, TIMO 1998: Rektio ja rajattuus. Huomioita suomen adpositioiden rektiosta. ANNELI PAJUNEN (toim.): *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta*, 217–229. SKS, Helsinki.
- HUUMO, TUOMAS 2005: Kognition kieli: miten suomen kieli käsitteistää aistihavainnon? *Sananjalka* 47, 7–42.
- 2010: Suomen väyläadpositioiden prepositio- ja postpositiokäyttöjen merkityseroista. *Virittäjä* 114 (4), 531–561.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKS, Helsinki.
- JANTUNEN, JARMO HARRI 2004: *Minulla on aivan paljon rahaa* – Fraseologiset yksiköt suomen kielen opetuksessa. *Virittäjä* 113 (3), 356–381.
- KENNEDY, CHRISTOPHER – McNALLY, LOUISE 2005: Scale structure, degree modification, and the semantics of gradable predicates. *Language* 81 (2), 345–381. <https://doi.org/10.1353/lan.2005.0071>
- LANGACKER, RONALD W. 1999: *Grammar and conceptualization*. Cognitive Linguistics Research 14. Mouton De Gruyter, Berlin.
- 2008: *Cognitive Grammar. A basic introduction*. Oxford University Press, New York.
- LEHISMETS, KERSTEN 2013: *Yli, läpi ja kautta*. Suomen grammirakenteiden voimadynamiikkaa. *Virittäjä* 117 (3), 346–371.
- LESTRADE, SANDER 2010: Finnish case alternating adpositions: A corpus study. *Linguistics* 48(3), 603–628. <https://doi.org/10.1515/ling.2010.019>
- LEVINSON, STEPHEN C. 2003: *Space in language and cognition. Explorations in cognitive diversity*. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511613609>
- LEVINSON, STEPHEN C. – MEIRA, SERGIO 2003: 'Natural Concepts' in the spatial topological domain – Adpositional meanings in crosslinguistic perspective: An exercise in semantic typology. *Language* 79 (3), 485–516. <https://doi.org/10.1353/lan.2003.0174>
- OJUTKANGAS, KRISTA – HUUMO, TUOMAS 2010: Mikä erottaa muodot *sisällä* ja *sisässä*? ”Synonyymisten” muotojen analyysi. *Sananjalka* 52, 19–45.
- ORPANA, TERTTU 1988: *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiiviadverbien semanttisesta tulkinnasta*. Opera Fennistica & Linguistica 2. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, Tampere.
- PARADIS, CARITA 1997: *Degree modifiers of adjectives in spoken British English*. Lund Studies in English 92. Lund University Press, Lund.

- PARADIS, CARITA 2001: Adjectives and boundedness. *Cognitive Linguistics* 12, 47–64. <https://doi.org/10.1515/cogl.12.1.47>
- POSIO, ILKKA 2019: *Sanojen niin, näin ja noin monifunktioisuus*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus. Turun yliopisto, Turku.
- RADDEN, GÜNTER – DIRVEN, RENÉ 2007: *Cognitive English grammar*. Cognitive Linguistics in practice 2. John Benjamins, Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/clip.2>
- SIVONEN, JARI 2005: *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1017. SKS, Helsinki.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SULKALA, HELENA 1981: *Suomen kielen ajan adverbien semantiikkaa*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B Humaniora 8. Oulun yliopisto, Oulu.
- SVOROU, SOTERIA 1994: *The grammar of space*. Typological studies in language 25. John Benjamins, Amsterdam. <https://doi.org/10.1075/tsl.25>
- TALMY, LEONARD 2000: *Toward a cognitive semantics. Vol. I: Concept structuring systems*. MIT Press, Cambridge. <https://doi.org/10.7551/mitpress/6847.001.0001>
- 2005: The fundamental system of spatial schemas in language. BEATE HAMPE ja JOSEPH E. GRADY (toim.): *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*. De Gruyter Mouton, Berlin.
- 2017: *The targeting system of language*. MIT Press, Cambridge.
- ZWARTS, JOOST 1997: Vectors as relative positions: A compositional semantics of modified PPs. *Journal of Semantics* 14, 57–86. <https://doi.org/10.1093/jos/14.1.57>
- 2005: Prepositional aspect and the algebra of paths. *Linguistics and Philosophy* 28, 739–779. <https://doi.org/10.1007/s10988-005-2466-y>
- ZWARTS, JOOST – WINTER, YOAD 2000: Vector space semantics: A model-theoretic analysis of locative prepositions. *Journal of Logic, Language, and Information* 9 (2), 169–211. <https://doi.org/10.1023/A:1008384416604>

TUOMAS HUUMO: *What degree modifiers reveal about the meaning of Finnish spatial grams*

It has been observed (e.g. in the comprehensive grammar ISK 2004) that some Finnish spatial grams (adpositions or adverbs) allow for degree modifiers, while others do not. Degree modifiers commonly relate with adjectives or adverbs and express scalar meanings such as ‘somewhat’, ‘very’, ‘extremely’ (open-scale degree modifiers; cf. Paradis 2001; Kennedy & McNally 2005), or ‘almost’, ‘quite’, ‘completely’, (closed-scale degree modifiers). Talmy (2017, 315–316) discusses the uses of degree modifiers with English scalar prepositions and draws a further distinction between centripetal and centrifugal adpositions. With centripetal adpositions, such as *near*, the degree increases the closer the Figure (the entity to be located) is to the Ground (the entity with respect to which Figure is located). With centrifugal adpositions, such as *above*, the degree increases the further away the Figure is from the Ground.

In this article I analyse uses of open-scale and closed-scale degree modifiers with Finnish spatial grams, that is, multi-functional grammatical words (in the sense of Svorou 1994), which can be used as adpositions or adverbs. One example of a centripetal Finnish adposition is *lähellä* ‘near/close (to)’, which is compatible with both open-scale and closed-scale degree modifiers. The conceived nature of the scale as open or closed depends on the case marking of the Ground, which is grammatically expressed as the complement of the adposition. Open-scale modifiers are only felicitous if the Ground is in the partitive

(e.g., *hyvin lähe-llä kirkko-a* [very near church-PARTITIVE] ‘very close to the church’) but not with a genitive Ground (**hyvin kirko-n* [GENITIVE] *lähe-llä*). The genitive Ground only allows for closed-scale modifiers such as *ihan* ‘quite’, which are also felicitous with the partitive Ground (*ihan kirko-n* [GENITIVE] *lähe-llä* and *ihan lähe-llä kirkko-a* [PARTITIVE], both meaning ‘quite close to the church’). This demonstrates that the case marking of the Ground sometimes correlates with the conceptualization of the scale as open versus closed.

I analyse the compatibility of degree modifiers with three groups of Finnish spatial grams: 1) topological grams (e.g. *lähellä* ‘near/close (to)’ and *luona* ‘at’), 2) directional grams (*kohti* ‘towards’, *ohi* ‘past’), and 3) specifying grams (*keskellä* ‘in the middle of’). I show that in group 1, the scale relates to the distance between Figure and Ground, reflecting Talmy’s opposition between centripetal and centrifugal meanings. In group 2, the scale relates to the direction of a vector that starts from a moving or oriented Figure and relates to the Figure’s orientation with the Ground, i.e. whether the Figure, if moving in the direction of the vector, would end up in contact with the Ground or not. The scale expressed is bounded and measures how directly the vector points towards the Ground. The highest degree is reached by a vector that points exactly to the midpoint of the Ground. The grams in group 3 focus on a targeting point and express a bounded type of centripetal scalarity that reaches its highest degree when the Figure is located exactly at the targeting point (consider, for instance, a pole standing ‘exactly in the middle of’ a field).

Tuomas Huumo
thuumo@utu.fi
Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus
20014 Turun yliopisto